

VAREN-VARIA

Mededelingenblad van de Nederlandse Varenvereniging

REDAKTIE: dr.p.hovenkamp, LEIDEN
j.j.comijs, zaalboslaan 12, 6881 RH VELP
(085-634416)

3e jaargang no.2 - maart 1990

DE JAVA-VAREN

In ons vorige nummer schreef de heer Huibers over watervarens. Hierbij kwam ook de JAVA-VAREN (*MICROSORIUM PTEROPUS*) ter sprake. In een publicatie van The American Fern Society van mei/juni 1989 vonden wij nadere bijzonderheden, die wij graag aan U doorgeven.

Voor het feit dat deze varen vooral als aquariumplant wordt genoemd en aangeboden, wordt als reden aangegeven, dat hij onder varenliefhebbers weinig bekend is. Daar komt nog bij, dat men aanvankelijk in twijfel trok

of het wel een varen was.

Aangezien men aan de onderzijde van grotere bladeren sporen vond, gaf dit de doorslag.

De plant groeit zowel geheel onder water, gehecht aan een voorwerp op de bodem, als aan het wateroppervlak. Gebleken is zelfs, dat hij buiten het water wel groeien wil, mits de omstandigheden gunstig zijn. Zo is hij op de rivieroever in Zuid-Oost Azië aangetroffen. Er moet echter nog worden onderzocht of hier dan wellicht sprake is van een bepaalde variëteit. Pogingen om deze varen op het droge te kweken -zij het dan in een zeer vochtige ruimte- wijzen uit, dat het blad snel uitdroogt of door zwammen wordt aangetast.

De JAVA-VAREN plant zich voort mede door de vorming van jonge plantjes op het blad. Ook geplante stukjes bladweefsel kunnen nakomelingen geven. De afbeelding van deze varen, die U hierboven aantreft, vonden wij in "Fiddlehead Forum", het bulletin van de American Fern Soc
j.j.c.

VARENS IN DE IJSSSELMEERPOLDERS.

In het tijdschrift van het Rijksherbarium Leiden "Gorteria" (no.15 - 1989) vonden wij enkele interessante bijzonderheden over in de IJsselmeerpolders voorkomende varensorten, die wij graag aan U doorgeven.

Het Kuinderbos in de Noordoostpolder is bekend om zijn varenrijkdom. Ruim tien jaar geleden vond men hier 23 soorten. Later bleek, dat ook in andere bosgebieden van de provincie Flevoland veel varensorten voorkomen. Met name in het Overijsselse Hout ten noorden van Lelystad. Wij noemen: DRYOPTERIS PSEUDO-MAS, MATTEUCCIA STRUTHIOPTERIS, PHYLLITIS SCOLOPENDRIUM, POLYPODIUM VULGARE, POLYSTICHUM ACULEATUM, POLYSTICHUM SETIFERUM, POLYSTICHUM LONCHITIS.

Van genoemde naaldvarensorten geeft de schrijver van het artikel, A.Smit enige nadere bijzonderheden:

POLYSTICHUM ACULEATUM heeft als belangrijkste groeiplaats in Nederland het Savelsbos en St. Jansbos in Zuid Limburg. In het Kuinderbos groeit deze plant op greppelwanden.

POLYSTICHUM SETIFERUM is in ons land zeer zeldzaam. Het Kuinderbos lijkt op het ogenblik de belangrijkste vindplaats. Ook POLYSTICHUM LONCHITIS is bij ons zeer zeldzaam. Veel exemplaren van deze naaldvarensorten bleken bij onderzoek fertiel te zijn.

Vrij algemeen in dit gebied zijn de DRYOPTERIS-soorten: FILIX-MAS en CARTHUSIANA, terwijl ook DILATATA, CRISTATA en PSEUDO-MAS zijn waargenomen. Tot slot noemen wij nog OPHIOGLOSSUM VULGATUM.

Volledigheidshalve vermelden wij nog, dat de greppelwanden, waarop de drie naaldvarensorten werden aangetroffen, een basische, fijnzandige tot licht zavelige bodem hebben met een pH van 7 à 8.

j.j.c.

BOEKBESPREKING

DAS BUCH DER FREILANDFARNE door Richard Maatsch

Met dit boek voorziet dr. Maatsch ons van een grote hoeveelheid informatie over varens, die voor de tuin geschikt zijn.

Na een uitvoerige introductie krijgen wij 90 bladzijden met gegevens over 168 varensorten, variaties en hybriden, zoals de naamgeving, herkomst, plantbeschrijving en verzorging. Als illustraties bevat het boek 315 goede zwart-wit foto's en 14 afbeeldingen in kleur.

Het grote aantal besproken planten, overal vandaan, kan onmogelijk in een sluitend systeem worden ondergebracht, waaruit wij d.m.v. een determinersleutel onze eigen planten zonder falen kunnen opzoeken. Wij zullen dat moeten doen aan de hand van de foto's, de beschrijvingen en onze eigen intuïtie. Dat blijft een moeilijke zaak.

De tweede helft van het boek behandelt de toepassing van varens in de tuin, noemt geschikte planten die kunnen worden gebruikt om de varenschaduw en bescherming te geven, en geeft verschillende methoden aan voor de cultuur en de vermeerdering.

Wanneer de Duitse taal geen bezwaar is, heeft U aan dit boek een heel goede gids voor Uw varentuin. De prijs (DM.68) is normaal voor dit soort boeken. Het telt 196 bladzijden, heeft een harde, geplastificeerde kaft met als afmetingen 20x26 cm.

Uitgegeven in 1980 bij Paul Parey, Berlijn en Hamburg.

ISBN 3-489-61422-4.

G.J.Proper

OPRICHTING SPORENBANK

Wij gaan ons plan om een sporenbank op te richten, nu uitvoeren. Wij hopen dat er een levendig ruilverkeer gaat ontstaan om elkaar aan varensporten te helpen.

U kent de bedoeling: van onze varens verzamelen wij sporen en zenden die naar de sporenbank. De beheerder zal regelmatig in VAREN-VARIA publice-

ren wat er in voorraad is. Ook kleine hoeveelheden zijn welkom. Wanneer U belangstelling heeft voor een of meerdere soorten, kunt U dat opgeven, de sporen worden U dan toegezonden.

Van de Engelse varenvereniging hebben wij een toezegging ontvangen om ons aan een beginvoorraad te helpen. Dat kunnen wij een goede samenwerking noemen!

Wilt U voor een goed verloop zo veel mogelijk de volgende regels in acht nemen:

- U kunt de sporen oogsten zoals eerder beschreven door hr.v.d.Moesdijk in VAREN-VARIA 1989 no.7.
- Wanneer U meerdere soorten tegelijk opstuurt, houdt U dan de soorten zorgvuldig uit elkaar. Sporen stuiven namelijk gemakkelijk.
- Om het sporen-verlies zo gering mogelijk te houden moet U bij voorkeur kleine pakjes maken van gevouwen papier (met scherpe vouwen), op de manier van de poeder-verpakking uit de apotheek. Zakjes geven te veel sporen-verlies.
- Zendt U per soort een blad of bladdeel mee, groot genoeg en met voldoende kenmerken om de juistheid van de naam te kunnen controleren. Wanneer de sporen afkomstig zijn van kleine blaadjes, kunnen die bij de sporen worden verpakt.
- Zet U op de verpakking de varen-naam, de verzameldatum, de vindplaats en eventuele bijzonderheden.
- In verband met de korte levensduur van groene sporen (b.v. ONOCLEA, OSMUNDA, EQUISETUM) moet hiervoor een andere procedure worden toegepast: U kunt Uw wensen vroegtijdig (april-mei) kenbaar maken in ons blad. Zodra iemand die sporen kan leveren, kunnen ze direkt (zonder bemiddeling van de sporenbank) worden toegezonden.

Wij zullen met zorg Uw sporen beheren, maar U zult begrijpen, dat wij geen garantie kunnen geven voor de juiste varen-naam en de kwaliteit van de sporen.

Het voorlopige adres van de sporenbank is:

G.J.Proper, Kortenaerlaan 40, 2253 TJ VOORSCHOTEN (071-762173)

G.J.Proper

ADELAARSVAREN EN MAAGKANKER

Twee onderzoekers van de universiteit van Noord Wales (Bangor) houden rekening met de mogelijkheid, dat het veelvuldig voorkomen van de adelaarsvaren in bepaalde gebieden, de kans vergrößt op het vóórkomen van maag- en bloedkanker.

Het is al meer dan twintig jaar bekend, dat deze varen (of de sporen ervan) kankerverwekkende stoffen bevat. In Japan worden de zich ontrollende bladtopen als delicatesse gegeten, en er zijn aanwijzingen, dat een gifstof in die topjes bijdraagt aan het ontstaan van maagkanker. De Engelse onderzoekers stelden een samenhang vast tussen maagkanker en de mate, waarin men in zijn jeugd met de adelaarsvaren in aanraking kan zijn gekomen. Gedacht wordt aan het inademen van sporen.

Hierbij moge worden opgemerkt, dat de sporen-vorming door de varen van gebied tot gebied nogal varieert, en dat er -ook bij ons- gebieden zijn waar deze varen geen of nauwelijks sporen vormt.

j.j.c.

MEDEDELINGEN

1. Als nieuwe leden meldden zich aan:

Tuinclub Gorssel e.o., Parallelweg 16, 7213 VT GORSSEL

dr.P.Hovenkamp, Eiberoord 3, 2317 XL LEIDEN (071-212345)

Arboretum Waasland, Kriekelaarstraat 29, 2770 NIEUWKERKEN-WAAS

(België, 03.775.93.09)

C.E.A.Johannes, Basaltstraat 39, 5345 TX OSS (04120-47096)
mw.F.C.Kiesouw-White, Kon.Emmalaan 9, 1405 KJ BUSSUM (02159-19983)
prof.dr.K.U.Kramer, Im Gsteig 16, CH 8713 UERIKON (Zwitserland)

2. mw.Koppels te Oosterbeek bedankte als lid.
3. De varenkwekerijen Royal Eveleens . . . in De Kwakel en D.J.Tas & Zn. in Aalsmeer hebben zich bereid verklaard, gedurende drie jaar als sponsor van onze vereniging op te treden. In dank ontvingen wij van beide bedrijven voor 1990 een bedrag van f.500.
4. De volgende boeken zijn thans in het bezit van de vereniging, en kunnen bij het sekretariaat door leden te leen worden gevraagd tegen vergoeding van de verzendkosten:
Karl Foerster - Einzug der Gräser und Farne in die Gärten (1933)
Jehmlich/Manke- Farne (1938)
Philip Perl - Varens (Time life) (1979)
R.A.Zepp - Lesotho Ferns (1932)
dr.C.Kalkman - Mossen en vaatplanten (1972)
5. Onze vereniging streeft ernaar, geleidelijk aan contact te zoeken met buitenlandse zusterverenigingen. Zo hebben wij reeds een goede relatie met de British Pteridological Society, die volgens jaar 100 jaar bestaat. Ter gelegenheid daarvan wordt van 3 tot 11 juli 1991 in Londen een Internationaal Symposium georganiseerd, waaraan ook enkele leden van onze vereniging zullen deelnemen.
Verder is contact gelegd met de Schweizerische Vereinigung der Farnfreunde, waarschijnlijk de enige varenvereniging in het duitstalige gebied. Van de 160 leden woont er ook een aantal in Duitsland, Oostenrijk en België.
Kontakten met Amerikaanse varenverenigingen hopen wij in de toekomst tot stand te brengen. Wij houden U op de hoogte.
6. Adreswijziging: C.P.Peters, Hyacinth 22, j.j.c.
2671 ZH NAALDWIJK

VERENIGINGSHULP BIJ DETERMINEERPROBLEMEN

Wij zijn een vereniging van varenliefhebbers. Ieder is op eigen manier met varens bezig, zoals de resultaten van onze enquête aantoonde. Maar wat ons misschien nog wel het meeste met elkaar verbindt, is de voortdurende wens om het gevonden, gekregen of gekochte varentje van een naam te voorzien, en dan wel graag de juiste, wetenschappelijke naam. En dan het liefst nog alle in het verleden gebruikte synoniemen erbij.

In mijn filosofische buien vraag ik mij wel eens af, wat dat nu is: die menselijke dwang tot naamgeving. Ik heb dat ook altijd met vogeltjes in mijn tuin: als ik 's winters weer een nieuw, onbekend exemplaar op de voederplaats aantref, moet het gelijk van een naam worden voorzien. Dus het vogelbosk erbij en opzoeken. Je vraagt je af, waarom je niet gewoon zou kunnen genieten van vorm en kleur van het beestje; of in ons geval van het plantje: de bladvorm, het uitrollen van het blad, de sporendoosjes, de wortelstok.

Maar nee: wij willen het ook een naam geven, een etiket erop plakken. Wij zijn een vereniging van etikettenplakkers. Gelukkig maar, want juist dat onderscheidt ons van de gewone natuurgenieter. Vooral die naamgeving is de basis van onze onderlinge communicatie. Zonder die namen en dus de dwang tot naamgeving geen vereniging! Om tot die naamgeving te komen kopen wij boeken over varens. Maar die zijn er in het Nederlandse taalgebied helaas maar in zeer beperkte mate te vinden. En de buitenlandse (Engelse en soms Duitse) uitgaven worden hier niet of nauwelijks aangeboden.

Maar ook al bezitten wij een aantal varenboeken: ieder boek heeft vanzelfsprekend zijn beperkingen. Soms worden alleen buitenvarens of alleen binnen-(tropische-) varens behandeld. Maar ook dan moet de

schrijver zich beperken: vaak worden alleen de meest gangbare soorten behandeld. Terwijl wij het juist gemunt hebben op die onbekende soort! Vaak zijn de plantbeschrijvingen beperkt of is de afbeelding (foto of tekening) te onnauwkeurig of te onduidelijk om tot een goede determinatie te kunnen komen.

En nog steeds staan wij dan met dat schitterende varentje in de hand, dat wij niet van een naam-etiket kunnen voorzien. Goede raad is in zo'n geval duur. Maar met een varenvereniging bij de hand moet dat op een goedkope wijze zijn op te lossen! Wij willen namelijk gaan beginnen met een determineer-service.

Natuurlijk kunt u een varen of een deel ervan meenemen naar een van onze ledenbijeenkomsten in voor- en najaar. In de hoop dat een aanwezige deskundige uw plant herkent. Groot is echter de kans, dat wij ook dan niet tot een sluitend cordeel kunnen komen. Wij zouden dan uw plant of plantdeel kunnen meenemen, maar ook dat kan op praktische bezwaren stuiten.

Daarom is het beter dat u een deel van de te determineren varen in gedroogde vorm aan ons toezendt. In die vorm kan de plant gemakkelijk worden bestudeerd, hij is hanteerbaar, bederft niet, kan zondig gemakkelijk worden vervoerd en eventueel worden doorgezonden naar een wetenschapper.

Over het drogen van varens is een uitstekend artikel in VAREN VARIA verechenen (nr.12 - november 1989) van de hand van ons bestuurslid G.J.Proper onder de titel: "Een herbarium, waarom en hoe". Wanneer u ons een varen ter determinatie wilt toezenden, raden wij u aan, dit artikel nog eens te lezen. In het kort komt het drogen van uw varen op het volgende neer:

1. droog uw varenblad op een blad papier van maximaal A3-formaat (30x40 cm.).
2. droog het blad met de volledige bladsteel.
3. bij varens met zowel vruchtbaar als onvruchtbaar blad (b.v. Blechnum), neemt u van beide een exemplaar.
4. bij varens met een duidelijke wortelstok: een deel daarvan meedroger
5. droog het blad tussen twee dunne stapeltjes kranten op een harde ondergrond, en bovenop een laagje schuimrubber, spaanplaat en enig gewicht.
6. zorg voor geregelde verversing van de kranten.
7. de droogtijd is afhankelijk van de vlezigheid van het blad.
8. plak het gedroogde blad op een dik soort papier met dunne strookjes papier. Zorg dat er geen lijm aan het varenblad komt!
9. dek het geheel af met een dunner soort papier.

Uw te determineren varen is nu perfect geprepareerd. Nu nog iets over de toezending.

Om te voorkomen, dat uw varenblad bij de posterijen sneuvelt in het geweld van de lopende band, doet u het herbariumvel tussen twee stevige volkartonnen plaatjes (dus geen golfkarton!). U kunt nu het karton rondom met stevig, breed plakband afplakken, adresseren en posten. U kunt het geheel ook in een stevige envelop doen. Deze zijn op het postkantoor verkrijgbaar.

Vergeet niet, uw naam en adres in te sluiten. Als u de varen in de vrije natuur heeft gevonden, vermeld dan de preciese vindplaats en de vinddatum. Lag de vindplaats op een berg, vermeld dan de hoogte. Vermeld verder de aard van de vindplaats (grondsoort, rotsbodem, boomstam e.d.). Deze gegevens kunnen de determinatie vergemakkelijken. Bovendien maken deze gegevens het herbariumblad interessanter.

Tot besluit nog het volgende: wij zouden het op prijs stellen, wanneer de varen, die u ons ter determinatie toezendt, in het bezit van de vereniging zou kunnen blijven. Droog daarom, als het enigzins kan, twee exemplaren: een voor uzelf en een voor de determinatie (en dus voor de vereniging).

Mocht dit niet mogelijk zijn, en wilt u uw exemplaar graag terughebben, vermeld dit dan duidelijk in het begeleidende briefje. Sluit in dat geval voldoende porto bij voor de terugzending later.

Zeker wanneer het exemplaar, dat u de vereniging toezendt, in ons bezit kan blijven, vragen wij u dringend, niet op het herbariumblad te schrijven. Wij willen namelijk alle gegevens t.z.t. in standaard-vorm aan ons blad toevoegen.

Voor de determinering beschikt het bestuur van onze vereniging naast de deskundigheid van een aantal leden ook over contacten met enige varen-wetenschappers. Met hun hulp zullen wij trachten, uw varenproblemen op te lossen.

Naar wij verwachten zullen wij in veel gevallen de juiste benaming kunnen vinden. In de gevallen waarin dit moeilijk blijkt te zijn -en daarom dus juist des te interessanter!- kan determinatie wellicht langer duren of zelfs onmogelijk blijken.

In alle gevallen krijgt u van ons bericht over de uiteindelijke uitkomst

U kunt uw determineerproblemen toezenden aan :

Harry Roskam, Zende 15, 7361 BS OOSTERHESSELEN (Dr.).

P.S. Wees voorzichtig met het verzamelen van varens uit de vrije natuur. In Nederland is *OSMUNDA REGALIS* officieel beschermd. Andere soorten zijn zeldzaam en vaak op een standplaats met slechts weinig exemplaren aanwezig. In het buitenland kunnen weer andere soorten beschermd zijn. Verzamel alleen een blad als er tenminste 20 andere bladen aan een enkele plant of in een populatie overblijven. Is dat niet het geval, laat dan de plant met rust! Maak in dat geval een foto of een tekening en noteer de vindplaats zo precies mogelijk, zodat eventueel iemand ter controle kan gaan kijken.

H.C.Roskam

ZELDZAME VARENS OP BIJZONDERE PLEKKEN

Ik weet niet of u al met varens bezig was toen u voor het eerst hoorde van de vondsten van zeldzame varens in de IJsselmeerpolders. Ik wel, en ik vond het opwindend. *POLYSTICHUM LONCHITIS*, de lanevaren in Nederland, dat was wat! En het bericht in het Nieuweblad van het Noorden van de ontdekking van de *ASPLENIUM VIRIDE* (groensteel) in de wand van een oude sluis in de Oost-Groningse veenkolonien; dat was er nog zo een! Ik ben op zoek gegaan en heb de -weliswaar kleine- pluk gevonden. Je ziet dan tevens, hoe delikaat groeiplaatsomstandigheden zijn: op de ene wand van de sluis massaal *ASPLENIUM TRICHOMANES*. Op de andere daar tegenover (met andere zonnestand) de kleine pluk groensteel.

Dit allemaal als inleiding op twee vondsten, die ik de afgelopen maanden in Utrecht deed, en die, naar ik meen, ook het vermelden waard zijn. Zoals bekend is het metselwerk langs de oude en mooie Utrechtse grachten een rijke vindplaats van vele en soms bijzondere muurplanten. Meerdere boekjes verschenen hierover; de stippelvaren (*THELYPTERIS LIMBOSPERMA*) wordt echter niet genoemd.

Tijdens een wandeling langs de grachten viel mijn oog op een rijke groeiplaats van de tongvaren. Bij het op de knieën bestuderen van de planten ontdekte ik nog andere planten, waarvan ik eerst dacht dat het mannetjesvaren was. Bij nadere bestudering bleek het echter de stippelvaren te zijn! Dit tot mijn verbazing en blijde verrassing. Als u belangstelling heeft: u kunt hem vinden bij de Weerdsluis, aan de zijde van de Bemuurde Weerd OZ, onder het huisje van de sluiswachter.

Over mijn tweede vondst zal ik u in het volgende nummer van ons blad berichten.

H.C.Roskam